

C. XLV
Vol. XLV

ARALIK 2021
DECEMBER 2021

Sayı: 2
Issue: 2

Makalenin Geliş Tarihi: 19 Nisan 2021
Makalenin Kabul Tarihi: 24 Haziran 2021

**OLUMLU SOSYAL DAVRANIŞLAR İLE ÖZERKLİK DESTEĞİ VE PSİKOLOJİK
KONTROL ARASINDAKİ İLİŞKİLER**
RELATIONSHIPS BETWEEN PROSOCIAL BEHAVIOR, AUTONOMY SUPPORT AND PSYCHOLOGICAL
CONTROL

*Vezir Aktaş**
*Yeliz Kındap Tepe***

Öz

Bu araştırmada özerkliği destekleyen ve engelleyen ebeveynlik uygulamaları olan, sırasıyla, gencin anneden ve babadan algıladığı özerklik desteğinin, anne-baba psikolojik kontrol ebeveynlik uygulamalarının ve temel psikolojik ihtiyaçların tatmininin içsel ve dışsal yolla harekete geçen olumlu sosyal davranışlarla ilişkisi araştırılmıştır. Araştırmaya yaşları 19-31 arasında değişen (*Ort.* = 21.90, *S* = 1.71), toplam 379 üniversite öğrencisi katılmıştır (193 kadın ve 186 erkek). Araştırmada Psikolojik Kontrol Ölçeği, Özerk İradeyi Destekleme Ölçeği, Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Ölçeği ve Olumlu Sosyal Davranış Eğilimi Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda temel psikolojik ihtiyaçların olumlu sosyal davranışların içselleştirilmesine katkıda bulunduğu; kadınların erkeklere oranla daha fazla içsel olarak motive olan olumlu sosyal davranış sergiledikleri görülmüştür. Ayrıca anneden algılanan özerklik desteği azaldıkça ve babadan algılanan psikolojik kontrol arttıkça dışsal olarak motive olma olumlu sosyal davranışların arttığı; kadınlara oranla erkeklerin dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışları daha fazla sergiledikleri görülmüştür.

* Dr. Öğr. Üyesi, Jönköping University, The School of Education and Communication, Jönköping/İsveç, vezir.aktas@ju.se, ORCID: 0000-0002-8475-1877.

** Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Samsun/Türkiye, yelizkindap@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0963-810X.

Anahtar Kelimeler: Destekleyici ebeveynlik, olumlu sosyal davranış, psikolojik kontrol, temel psikolojik ihtiyaç tatmini.

Abstract

The purpose of this study was to investigate the relationship between parenting practices that support and prevent autonomy (perceived parental autonomy support, and parental psychological control), basic psychological needs satisfaction, and intrinsically/extrinsically motivated prosocial behaviors. The entire sample was comprised of 379 university students of which 193 were female and 186 were male. Participants were between 19 and 31 years of age ($M = 21.90$, $S = 1.71$). Data were collected using the Psychological Control Questionnaire, the Autonomy Support Scale, the Basic Psychological Need Satisfaction Scale and the Prosocial Tendencies Measure. Results showed that satisfaction of basic psychological needs contributes to the internalization of prosocial behaviors, and females exhibit more intrinsically motivated prosocial behaviors than men. It was also observed that as perceived autonomy support from the mother decreases and psychological control perceived from the father increases, extrinsically motivated prosocial behaviors increase, and males exhibited more extrinsically motivated prosocial behaviors than females.

Keywords: Supportive parenting, prosocial behavior, psychological control, basic psychological needs satisfaction.

Giriş

Geçmişten günümüze sosyal davranışların ortaya çıkmasına yol açan mekanizmaları belirlemek için pek çok kuramsal yaklaşım öne sürülmüştür. Son yıllarda öne çıkan kuramsal yaklaşımlardan biri de Kendini Belirleme Kuramıdır (Deci ve Ryan, 1985, 2000; 2014; Ryan ve Deci, 2017). Kuramda içsel motivasyon ve dışsal motivasyon arasında ayırım kuramın temel odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Motivasyon kavramına çok boyutlu bir yaklaşımı benimseyen kuram, bireyi harekete geçiren içsel ve dışsal faktörleri göz önüne alarak motivasyon kavramını çeşitlendirmiştir. Buna göre davranışın altında yatan motivasyon iç ya da dış kaynaklı olabilir (Deci ve Ryan, 1985). İçsel motivasyon oldukça özerktir ve kendini belirlemenin (self-determination) prototipik durumunu temsil etmektedir. Kuramda içsel motivasyon (intrinsic motivation), bireyin davranışı, sağladığı tatmin duygusundan dolayı gerçekleştirilmesi olarak tanımlanır. Yani, bireyin davranışları maddi ödüller ya da dış zorlamalardan bağımsız gönüllü, içten gelen davranışlardır. Söz konusu davranışlar zevk alındığı, değer verildiği, önemli bulunduğu için gerçekleştirilmektedir. Öte yandan, dışsal motivasyonda (extrinsic motivation) birey, belli bir sonucu elde etmek için davranışı gerçekleştirir (Ryan ve Deci, 2000a, 2000b). Birey, ödül almak veya cezadan kaçınmak gibi belirli sonuçlara yol açan davranışlarda bulunur. Kurama göre, dışsal motivasyonlu davranışlar özerklik derecesi açısından büyük farklılıklar gösterebilmektedirler. Buna göre, içselleştirme (internalization - bireyin bir değeri kabul etmesi ve içselleştirmesi) ve bütünleştirme (integration - söz konusu düzenlemenin bireyin benliğinin bir parçası olarak dönüştürülmesi) süreçleri sayesinde, dışsal motivasyonlu davranışlar, tıpkı içsel motivasyonlu davranışlarda olduğu gibi, özerkliğe sahip olabilmektedirler. Diğer bir ifadeyle, davranış dışsal olarak motive olsa bile (örneğin dışsal zorlamalar), kişi içselleştirme ve bütünleştirme süreçlerinden geçtikten sonra yüksek düzeyde özerklik yaşayarak söz konusu davranışta bulunmak üzere güdülenebilir.

Kendini Belirleme Kuramı'nda (KBK), ayrıca, birey için evrensel olan üç temel psikolojik ihtiyacın karşılanması önemi vurgulanmaktadır. Bu ihtiyaçlar özerklik (autonomy), ilişkisellik (relatedness) ve yeterlik (competence) (Deci ve Ryan, 2000; Ryan ve Deci, 2000a; 2002; 2017; Ryan, Deci ve Grolnick, 1995). Özerklik ya da kendini belirleme, kişinin benlik tarafından onaylanan ve benlikle bütünlük içinde olan davranışlarını sergilemesidir ve kişinin davranışları başlatma, sürdürme ve son vermesiyle ilgili tercih, onay ve irade hissini deneyimlemesi olarak tanımlanmaktadır (Deci ve Ryan, 2000). İlişkisellik ihtiyacı, diğerlerinden algılanan sıcaklık ve bakımın (ilginin) bir sonucu olarak ortaya çıkan genel bir ait olma duygusudur (Baumeister ve Leary, 1995; Deci ve Ryan, 1991). Yeterlik ise sosyal ve fiziksel dünyayla etkileşiminde bireyin etkili olduğu duygusunu hissetmesidir (Deci ve Ryan, 1991; Deci, Vallerand, Pelletier ve Ryan, 1991). Kuramda bu temel psikolojik ihtiyaçların evrensel olduğu (Deci ve Ryan, 1985, 2000; Ryan ve Deci, 2000a, 2008) ve bu ihtiyaçların doyurulması bireylerin büyümeleri, bütünleşmeleri, gelişimleri, ruh sağlıkları ve iyi olmaları için gerekli olduğu (Deci ve Ryan, 2014; Ryan, 1995; Ryan ve Deci, 2002; 2017; Ryan vd., 1995), temel psikolojik ihtiyaçların sosyal çevre tarafından doyurulmasında yaşanan sıkıntıların ise tam tersi bir etkisinin olduğu, çeşitli psikolojik problemlere yol açabildiği ileri sürülmektedir (Deci ve Ryan, 2000; 2014; Ryan ve Deci, 2002; 2017). Temel psikolojik ihtiyaçların sosyal çevre tarafından doyurulması noktasında ilgili alan yazının da sıklıkla özerk irade desteği ve psikolojik kontrol ebeveynlik uygulamalarına yer verilmektedir.

Özerk İradeyi Destekleme ve Psikolojik Kontrol

Genel olarak, bireyin içinde yaşadığı kültürel ortama uyum sağlaması için gerekli olan temel tutum ve davranışların çeşitli yollarla kazandırılması olarak tanımlanan sosyalizasyon sürecinde (Darling ve Steinberg, 1993; Maccoby ve Martin, 1983), bireye aktarılan değer, tutum ve davranışlar farklı düzeylerde kabul edilip, içselleştirilmektedir (Grusec, Goodnow ve Kuczynski, 2000; Demirutku, 2007). KBK'da içselleştirme sürecinin kişilik gelişimi ve bireysel uyum için önemli olduğu, sosyal çevrenin davranışların kontrollü değil de özerk olarak düzenlenmesini engelleyici ya da iyileştirici bir rol oynayabildiği belirtilerek (Deci, Eghrari, Patrick ve Leone, 1994; Grolnick, Deci ve Ryan, 1997), temel psikolojik ihtiyaçların doyurulmasının davranışın altında yatan ve davranışı yönlendiren motivasyonu arttırdığı ileri sürülmektedir (Deci ve Ryan, 2000; Ryan ve Deci, 2002; 2017). Buna göre, üç temel psikolojik gereksinimin karşılanması içsel güdülenmeyi artırmakta, ancak içsel güdülenmenin sürdürülmesi sosyal çevreye bağlı olmaktadır. Psikolojik ihtiyaçlarının sosyal çevre tarafından giderilmesi kişinin kendini özerk olarak düzenlemesini ya da sosyal değerleri içselleştirilmesini kolaylaştıracaktır (Deci ve Ryan, 2008; Ryan ve Deci, 2000a), temel psikolojik ihtiyaçları tatmin edilen bir bireyin daha fazla olumlu sosyal davranış sergileme eğiliminde olacağı ifade edilmektedir (Ryan ve Connell, 1989; Ryan ve Deci, 2000a).

Özerkliği destekleyici çevre kişiye seçim yapma fırsatı sağladığı ve özerk iradesiyle işlev göstermesine izin verdiği için değerleri içselleştirmeyi ve içsel bir motivasyonla hareket etmeyi kolaylaştırmaktadır (Deci vd., 1994). KBK bakış açısında özerk iradeyi destekleme,

kişinin bakış açısını alarak empati kurabilen, kişinin seçim yapmasını sağlayan, minimum düzeyde kontrol ve güç uygulayan ve kişinin kendi değer ve ilgilerini oluşturmaya ve bu doğrultuda hareket etmesine yardımcı olan uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (Grolnick vd., 1997). Nitekim anne ve babanın özerklik desteğinin kişinin temel psikolojik ihtiyaçlarından algıladığı doyumu artırdığı gösterilmiştir (Gagné, 2003; Grolnick vd., 1997; Grolnick ve Ryan, 1989; Kocayoruk, 2012a, 2012b). Örneğin, Grolnick, Ryan ve Deci (1991) ebeveynin özerklik desteğinin çocuğun okuldaki akademik performansı ile, Chirkov ve Ryan (2001) ise ebeveyn özerklik desteğinin özerk motivasyon ve daha iyi uyum ile ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Ülkemizde üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışmada ise bireylerin aile ve arkadaş çevresinden aldıkları özerklik desteğinin, onların temel psikolojik ihtiyaçlarının doyumunu etkilediği, temel psikolojik ihtiyaçların doyumunun da öznel iyi olmayı olumlu etkilediği bulunmuştur (Çankaya, 2009). Özerkliği kontrol edici çevre ise bireylerin düşünce, davranış ya da özellikle hislerini baskı yoluyla kontrol etmeye çalışmakta, davranışların kontrollü olarak düzenlenmesini sağlamakta, bireyin davranışlarını özerk olarak düzenlemesini engellemekte, bu yolla içselleştirme sürecini önlemektedir (Kındap, 2011). Yapılan çalışmalarda özerkliği ya da kendini belirlemeyi destekleyici sosyal bağlamın, özellikle de ebeveynliğin, içsel motivasyon, içselleştirme süreci ve çocuğun uyumuyla ilişkili olduğu; buna karşılık, kontrol edici çevrenin benlikle bütünlüğündeki eksiklik ve uyumsuz davranışlarla ilişkili olduğu gösterilmiştir (Deci vd., 1994; Grolnick ve Ryan, 1989; Niemiec, Lynch, Vansteenkiste, Bernstein, Deci ve Ryan, 2006).

Öte yandan, çocuğun duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarına duyarlı olmayan, özerklik geliştirmesini ve bağımsızlığını engelleyen sosyalleştirme olarak tanımlanan “psikolojik kontrol” (Barber, 1996), ebeveynin “çocuğun duygularına, düşüncelerine müdahale eden, bunları kendi isteğine göre şekillendiren ve çocuğun ebeveyne bağlanmasını bozan davranışlarına” karşılık gelmektedir. Bu davranışlar ebeveyn ve çocuk arasındaki psikoduygusal sınırları ortadan kaldırmakta, çocuğun benlik ve kimlik gelişimine zarar vermektedir (Barber ve Harmon, 2002). Psikolojik kontrolün uygulandığı bir çevrede bireylerin kendi kendini düzenlemelerinin (self-determined regulation) engellendiği ve dışsal ve içe yansıtılmış düzenlemeleri daha fazla kullandıkları ortaya konmuştur (Grolnick, 2003; Grolnick vd., 1997; Vansteenkiste, Simons, Lens, Soenens ve Matos, 2005a). Çocukları üzerinde psikolojik kontrol uygulayan ebeveynler, sevgiyi esirgeme, suçluluk yaratma ve utandırma gibi, çocuğun kendi kendini düzenlemesine müdahale eden ve hem ebeveyn-çocuk ilişkisine hem de çocuğun gelişimine olumsuz etkileri olabilecek stratejiler kullanmaktadırlar (Assor, Roth ve Deci, 2004; Barber, 1996; Barber, Stolz ve Olsen, 2005). Bir bakıma ebeveynler kendi değerlerini çocuk üzerinde yarattıkları potansiyel baskı kanalıyla dayatmaktadırlar. Sonuç olarak, psikolojik kontrol uygulayan ebeveynin kuralları kısmen içselleştirilebilmekte, birey kendi içinde gerilim ve çatışma yaşamaktadır. Özerk motivasyonun gelişimini inceleyen araştırmalarda ebeveynin düşük düzeyde psikolojik kontrolü yüksek düzeyde özerk iradeyi desteklemeye işaret etmektedir. Dolayısıyla, KBK’ya göre psikolojik kontrol ve özerk iradeyi destekleme birbirine ters ebeveynlik uygulamalarıdır (Grolnick, 2003; Vansteenkiste vd.,

2005a). Nitekim, yapılan araştırmalarda, psikolojik kontrole karşı özerk iradeyi destekleyici ebeveynliğin bireyin kendini özerk bir şekilde belirlemesini kolaylaştırdığı ve sağlıklı bir içselleştirmenin gelişimi için önemli olduğu bulunmuştur (Soenens ve Vansteenkiste, 2005; Soenens vd., 2007; Soenens, Vansteenkiste ve Sierens, 2009; Vansteenkiste, Zhou, Lens ve Soenens, 2005b).

Olumlu Sosyal Davranışlar

Genel anlamıyla başkalarına fayda sağlama amacı güden gönüllü davranışlar olarak tanımlanan (Eisenberg, 1986; Eisenberg ve Fabes, 1998) olumlu sosyal davranışlar (OSD) farklı bağlamlarda ortaya çıkabilir ve insanlar çeşitli nedenlerden dolayı başkalarına yardım etme davranışında bulunabilirler. Olumlu sosyal davranışlar bencilden (egoistic) özgeciye (altruistic); dışaldan içsele farklı süreçler tarafından motive olabildiği için (Ryan ve Connell, 1989), yapılan çalışmalarda, olumlu sosyal davranışın çok boyutlu yapısına (Carlo ve Randall, 2001, 2002) ve davranışın altında yatan motivasyona vurgu yapılmaktadır (Roth, 2008; Roth, Kanat-Maymon ve Bibi, 2011).

Son yıllarda KBK çerçevesinde yapılan bazı çalışmalar bireyin temel psikolojik ihtiyaçlarının yakın çevre tarafından giderilmesi ile olumlu sosyal davranışlar arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu göstermiştir (Gagné, 2003; Weinstein ve Ryan, 2010). Buna göre, özerkliği destekleyici ebeveynlik bireyin özerk motivasyonla hareket etmesine ve daha sıklıkla olumlu sosyal davranışlar sergilemesine yol açabilmektedir (Assor vd., 2004; Roth, 2008). Üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmada, anne ve babadan OSD alanına özel olarak algılanan özek irade desteği ile davranışları özdeşim yoluyla düzenleme arasında pozitif yönde ilişki olduğu bulunmuştur (Roth, 2008). Ayrıca, psikolojik kontrolün bir bileşeni olarak değerlendirilen ebeveynlerin koşullu sevgi göstermesi gençlerin OSD'yi içe yansıtılmış olarak düzenlemesiyle pozitif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (Assor vd., 2004; Roth, 2008). Kurama göre ebeveynler tarafından ergenin ilişkisellik ihtiyacının karşılanması, diğer alanlarda olduğu gibi, olumlu sosyal davranışlar alanındaki özerk motivasyonu artırdığı düşünülmektedir (Deci ve Ryan, 2000). Nitekim, KBK temelinde olumlu sosyal davranışlar alanında yapılan araştırmalarda, ebeveynin özerk iradeyi destekleyici davranışlarının ve ilgisinin özerk motivasyonla ilişkili olduğu bulunmuştur (Gagne 2003; Roth, 2008; Ryan ve Connell, 1989). Kırsalda yaşayan lise öğrencileriyle yapılan bir araştırmada, anne ve babayla ilişki içinde olma ile OSD'yi özdeşim yoluyla düzenleme arasında pozitif yönde ilişki vardır (Ryan ve Connell, 1989). Yapılan diğer çalışmalarda da OSD'nin bir dereceye kadar içsel motivasyonla yönlendirildiği (Hepach, Vaish ve Tomasello, 2013; Warneken ve Tomasello, 2008), OSD'nin altında yatan motivasyonun içsel olma olasılığının daha yüksek olduğu (Gagné, 2003), OSD motivasyonunun içsel olmasının (özerk), dışsal olmasına (kontrollü) nazaran, davranışın kalıcılığını, performansını ve üretkenliğini daha güçlü bir şekilde yordadığı bulunmuştur (Grant, 2008; Grant ve Berg, 2010).

OSD ile ilgili tartışılan bir başka konu cinsiyet farklılıklarıdır. İlgili literatürde, OSD'nin ergenin cinsiyetine göre değiştiği, kızların erkeklere göre daha fazla olumlu sosyal davranış

sergilediği görülmüştür (Beutel ve Johnson, 2004; Carlo, Crockett, Randall ve Roesch, 2007; Eisenberg, Miller, Shell, McNalley ve Shea, 1991; Fabes, Carlo, Kupanoff ve Laible, 1999; Kumru, Carlo ve Edwards, 2004). Fabes ve Eisenberg (1996) olumlu sosyal davranışlara ilişkin yaş ve cinsiyet farkları konusunda yaptıkları meta-analitik çalışmada, cinsiyet ve yaş farklarının OSD'nin türüne ve yapılan çalışmanın niteliğine göre değişebileceğini ifade etmişlerdir. OSD'nin türleri dikkate alınarak ergenlerle yapılan çalışmalarda, erkeklerin kızlara kıyasla kamusal OSD'yi, buna karşın kızların gizli OSD'yi daha fazla sergiledikleri belirtilmiştir (Aktaş ve Güvenç, 2006; Carlo, Hausmann, Christiansen ve Randall, 2003; Kumru vd., 2004).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın kuramsal alt yapısını oluşturan KBK'da, bireyi harekete geçiren içsel ve dışsal faktörler göz önüne alınarak, içsel motivasyon ve dışsal motivasyon ayrımı yapılmaktadır. Buna göre sergilenen davranışın altında yatan motivasyon içsel ya da dışsal kaynaklı olabilir (Deci ve Ryan, 1985). Sıklıkla batı literatüründe incelenen KBK çerçevesinde içsel ve/veya dışsal motivasyonlu OSD ayrımı yapılarak, batı kültüründen farklı bir kültürde, incelenmesinin ilgili alan yazınına katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu amaçla üniversite öğrencilerinin anne ve babalarından algıladıkları özerklik desteği, psikolojik kontrol ve temel psikolojik ihtiyaçların sosyal çevre tarafından tatmin edilmesinin OSD'nin türleriyle ilişkisi araştırılmıştır. Araştırmanın soruları şu şekildedir:

1. İçsel ve dışsal olarak motive olan OSD cinsiyete göre bir farklılık göstermekte midir?
2. Özerklik desteği, psikolojik kontrol ve temel psikolojik ihtiyaçların tatmini içsel ve/veya dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışları istatistiksel açıdan anlamlı olarak yordamakta mıdır?

Yöntem

Örnekleme

Araştırma kapsamında katılımcılara kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemiyle ulaşılarak, ilk etapta 397 kişiden veri toplanmıştır. Daha sonra yapılan kayıp veri incelemesi sonucunda anket sorularına cevap vermeyen veya eksik cevap veren (%5 ve üzeri) toplam 18 kişi analiz dışı bırakılarak, 379 kişi üzerinden analizlere devam edilmiştir (193 kadın ve 186 erkek). Yaşları 19-31 arasında değişen ve farklı bölümlerde okuyan katılımcıların %25.1'i birinci sınıf, %33'ü ikinci sınıf, %42'si ise üçüncü sınıf öğrencisidir. Genel olarak derslerden alınan notlar açısından bakıldığında ise katılımcıların %8.4'ü ders notlarını düşük, %55.1'i orta, %33.8'i iyi, %2.7'si ise çok iyi olarak ifade etmiştir.

Veri Toplama Araçları

Olumlu Sosyal Davranış Eğilimi Ölçeği (Prosocial Tendencies Measure). Carlo ve Randall (2002) tarafından ilk olarak üniversite öğrencileri için geliştirilen ölçek toplam 23 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri 5 dereceli bir ölçek (1- *beni hiç tanımlamıyor*; 5- *beni çok iyi tanımlıyor*) üzerinden değerlendirilmektedir. Ölçeğin altı alt boyutu bulunmaktadır. Orijinal çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayılarının ergenliğin başlarındaki ve ortalarındaki gençler için sırasıyla kamusal alt boyutu için .76-.86, duygusal alt boyutu için .86-.82, özgeci alt boyutu için .59-.80, itaatkâr alt boyutu için, .80-.75, gizli alt boyutu için .76-.84 ve acil durumlardaki olumlu sosyal davranış alt boyutu için .71 ve .75 olarak bulunmuştur. Buna ilaveten alt ölçeklerin 2 haftalık test-tekrar test güvenirlik katsayıları .54 ile .82 arasında değişmektedir (Carlo vd., 2003). Kumru ve diğerleri (2004) tarafından Türk örnekleminde yapılan çalışmada ölçeğin 23-maddelik formu ve 5 alt boyutu kullanılarak Cronbach Alfa iç tutarlık katsayılarının alt ölçekler için .52 ile 68 arasında değiştiği ifade edilmiştir. Aktaş ve Kindap-Tepe (2020) tarafından yapılan ve Olumlu Sosyal Davranış Eğilimi Ölçeğinin psikometrik yapısının incelendiği çalışmada, olumlu sosyal davranış türleri göz önüne alınmaksızın, Kendini Belirleme Kuramı (KBK) çerçevesinde söz konusu ölçeğin maddelerinin içsel (özerk) ve dışsal (kontrollü) motivasyonlu davranışlar olarak ayrışabileceği görülmüştür. Bu araştırma kapsamında Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı içsel motivasyon boyutu için .85; dışsal motivasyon boyutu için ise .75 olarak bulunmuştur.

Özerkliği Destekleme Ölçeği (Autonomy Support). Soenens ve diğerleri (2007) tarafından geliştirilen 7 maddeden oluşan ölçek 5'li Likert tipi bir ölçek üzerinden değerlendirilmektedir (1- *hiç katılmıyorum*, 5- *çok katılıyorum*). Orijinal ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .79'dur (Soenens vd., 2007). Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Kindap (2011) tarafından yapılmıştır. Uyarlama çalışmasında ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı gencin anne ve baba bildirim için sırasıyla .81 ve .82 olduğu bulunmuştur. Bu araştırma kapsamında ise ölçeğin gençlerin her iki ebeveyni için algıladıkları özerklik desteğini değerlendirmeleri istenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı gencin anne bildirim için .79; baba için bildirim için .87; ölçeğin bütünü için ise .86 olarak bulunmuştur.

Psikolojik Kontrol Ölçeği (Psychological Control Questionnaire). Barber (1996) tarafından geliştirilen ölçme aracı toplam 8 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri beş dereceli Likert tipi bir ölçek üzerinden değerlendirilmektedir (1- *kesinlikle katılmıyorum*, 5- *kesinlikle katılıyorum*). Orijinal ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısının anne için .72 ile .85; baba için .74 ile .86 arasında değiştiği bulunmuştur (Barber, 1996). Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Sayıl ve Kindap (2010) tarafından yapılmış olup anne için .77, baba için .79 olarak bulunmuştur. Bu araştırma kapsamında ise ölçeğin gençlerin her iki ebeveyni için algıladıkları psikolojik kontrolü değerlendirmeleri istenmiştir. Ölçeğin bu araştırma kapsamındaki Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı anne formu için .77; baba formu için .81; ölçeğin bütünü için .84 olarak bulunmuştur.

Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Ölçeği (Basic Psychological Need Satisfaction Scale). Toplam 21 maddeden oluşan ölçek temel psikolojik ihtiyaçlarının ne derece doyurulduğunu belirlemek amacıyla Deci ve Ryan (2000) ve Gagné (2003) tarafından geliştirilmiştir. Sosyal çevre tarafından tatmin edileceği varsayılan özerklik, yeterlik ve ilişkisellik alt boyutlarından oluşan ölçekte katılımcıların verdikleri tepkiler 5’li Likert tipi bir ölçek üzerinden değerlendirilmektedir (1- *hiç katılmıyorum*, 5- *çok katılıyorum*). Türkçeye uyarlaması Şimşek ve Yalınçetin (2010) tarafından yapılan ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .82 olarak bulunmuştur. Bu araştırma örnekleminde ise ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .84 olarak bulunmuştur.

İşlem ve Etik

Araştırma için Sivas Cumhuriyet Üniversitesi’nden gerekli izinler alındıktan sonra, ölçekler katılımcılara toplu uygulama şeklinde sınıf ortamında kâğıt kalem testi şeklinde uygulanmıştır. Katılımcılara uygulama öncesinde, araştırmanın amacı hakkında genel olarak bilgi verilmiş, kimliklerinin gizli kalacağı ve gönüllülüğün esas alındığı ifade edilmiştir. Uygulamalar yaklaşık 20 dakikada tamamlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda verilere uygulanan istatistiksel analizlerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Analizler yapılmadan önce verinin normal dağılım özellikleri incelenmiş ve normallik sayıltısının karşılandığı görülmüştür. Ayrıca regresyon analizi için çoklu bağlantılılık sorunun olup olmadığı VIF ve tolerans değerleri üzerinden incelenmiş ve analizin varsayımlarının karşılandığı tespit edilmiştir. Bulguların sunulduğunda ilk olarak içsel ve dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışların cinsiyete göre değişip değişmediğine ilişkin olarak, bağımsız örneklem grupları için *t*-test (independent sample *t*-test) analizi bulgularına yer verilmiştir. İkinci olarak, içsel ve dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışlar, algılanan psikolojik kontrol, algılanan özerk irade desteği ve temel psikolojik ihtiyaç tatmini arasındaki ilişki örüntüleri Pearson Korelasyon katsayısı hesaplanarak incelenmiştir. Son olarak, yordayıcı değişkenlerden hangilerinin içsel ve dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışları yordamada anlamlı bir katkı sağladığını belirlemek amacıyla yapılan aşamalı regresyon (stepwise) analizi bulgularına yer verilmiştir.

Cinsiyet Farklılıklarına İlişkin Bulgular

Katılımcıların içsel ve dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışlar ölçeğinden aldıkları puanların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem grupları için *t*-testi analizi gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıkların olduğunu göstermiştir. Tablo 1’de görüldüğü gibi içsel olarak motive olan olumlu sosyal davranışlar açısından kadınların erkeklerden daha yüksek puan aldıkları; dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışlar açısından ise erkeklerin kadınlardan daha yüksek puan aldıkları bulunmuştur. Buna göre, araştırma örnekleminde, kadınların

erkeklerle oranla olumlu sosyal davranışlarının daha fazla içsel motivasyon kaynaklı olduğu; erkeklerin ise daha ziyade dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışlar sergiledikleri söylenebilir.

Tablo 1. Katılımcıların Aldıkları Puanların Ortalama ve Standart Sapmaları ile t-Testi Analizi Sonuçları.

Değişkenler	Cinsiyet	N	M	S	t	p	d
İçsel motivasyon	Kadın	193	4.00	0.59	4.52	.001***	.05
	Erkek	186	3.71	0.68			
Dışsal motivasyon	Kadın	193	1.51	0.55	3.86	.001***	.04
	Erkek	186	1.76	0.69			

Not: *** $p < .001$

İçsel ve Dışsal Olarak Motive Olan Olumlu Sosyal Davranışların Yordanmasına İlişkin Bulgular

İçsel ve dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışlar, anne babadan algılanan özerk irade desteği, psikolojik kontrol ve temel psikolojik ihtiyaçların sosyal çevre tarafından tatmini arasındaki ilişkiler incelendiğinde, ölçeğin içsel motivasyon alt boyutunun, beklendiği şekilde, anne-babadan algılanan özerk irade desteği ve temel psikolojik ihtiyaçların tatminiyle pozitif yönde; anne ve babadan algılanan psikolojik kontrolle ise negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Öte yandan, ölçeğin dışsal motivasyon alt boyutunun anne ve babadan algılanan özerk irade desteğiyle ve temel psikolojik ihtiyaçların tarafından tatminiyle negatif yönde; anne ve babadan algılanan psikolojik kontrolle ise pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür (bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Değişkenler Arası Pearson Korelasyon Katsayıları.

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
1. İçsel motivasyon	-						
2. Dışsal motivasyon	-.03	-					
3. Anne özerklik desteği	.26***	-.23***	-				
4. Baba özerklik desteği	.28***	-.14**	.43**	-			
5. Anne psikolojik kontrol	-.10*	.13**	-.38***	-.22***	-		
6. Baba psikolojik kontrol	-.13*	.21***	-.21***	-.44***	.45***	-	
7. Temel psikolojik ihtiyaç tatmini	.44***	-.11*	.46***	.49***	-.25***	-.28***	-

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

İçsel olarak motive olan OSD'yi yordayan değişkenleri saptamak amacıyla yapılan aşamalı regresyon analizinde bağımlı değişkenle en yüksek korelasyona sahip temel psikolojik ihtiyaç tatmini değişkeninin ilk aşamada söz konusu olumlu sosyal davranışları

pozitif yönde anlamlı olarak yordadığı ($\beta = .64, p = .000$); ikinci aşamada ise cinsiyet değişkeninin içsel olarak motive olan olumlu sosyal davranışları anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur ($\beta = -.24, p = .000$). Temel psikolojik ihtiyaçların tatmini değişkeni bağımlı değişkendeki varyansın %19'unu açıklarken, cinsiyet değişkeni eklendiğinde açıklanan varyans artarak %23 olmuştur. Buna göre, temel psikolojik ihtiyaçların çevre tarafından tatmin edilmesinin olumlu sosyal davranışların içselleştirilmesine katkıda bulunduğu; erkeklere oranla kadınların içsel olarak motive olan olumlu sosyal davranışları daha fazla sergiledikleri bulunmuştur (bkz. Tablo 1 ve 3). Anne ve babadan algılanan özerk irade desteği ile psikolojik kontrol değişkenlerinin ise içsel olarak motive olan olumlu sosyal davranışların yordanmasına istatistiksel açıdan anlamlı katkılarının olmadığı görülmüştür.

Dışsal olarak motive olan OSD'yi yordayan değişkenleri saptamak amacıyla yapılan aşamalı regresyon analizinde bağımlı değişkenle en yüksek korelasyona sahip algılanan anne özerklik desteği değişkeninin ilk aşamada söz konusu olumlu sosyal davranışları negatif yönde anlamlı olarak yordadığı ($\beta = -.22, p = .000$); ikinci aşamada ise cinsiyet değişkeninin dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışları anlamlı olarak yordadığı ($\beta = .22, p = .003$); üçüncü aşamada ise otoriter algılanan baba psikolojik kontrol değişkeninin bağımlı değişkeni pozitif yönde anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur ($\beta = .11, p = .07$). Anne özerklik desteği değişkeni bağımlı değişkendeki varyansın %5'ini açıklarken, cinsiyet değişkeni eklendiğinde açıklanan varyans artarak %8 olmuştur. Algılanan baba psikolojik kontrol değişkeni eklendiğinde ise açıklanan toplam varyansın %10 olduğu görülmüştür. Buna göre, anneden algılanan özerklik desteği azaldıkça olumlu sosyal davranışların dışsal olarak motive olma olasılığının arttığı; kadınlara oranla erkeklerin dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışları daha fazla sergiledikleri; babadan algılanan psikolojik kontrol arttıkça olumlu sosyal davranışların dışsal olarak motive olma olasılığının da arttığı bulunmuştur (bkz. Tablo 1 ve 3). Algılanan baba özerk irade desteği, anne psikolojik kontrol ve temel psikolojik ihtiyaç tatmini değişkenlerinin ise dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışların yordanmasına istatistiksel açıdan manidar katkılarının olmadığı görülmüştür.

Tablo 3. İçsel ve Dışsal Olarak Motive Olan Olumlu Sosyal Davranışların Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları.

İçsel motivasyon							
Aşamalar	Yordayıcılar	R ²	F	p	β	t	p
1	Temel psikolojik ihtiyaç tatmini	.19	90.18	.000	.64	9.50	.001
2	Temel psikolojik ihtiyaç tatmini	.23	54.80	.000	.61	9.20	.001
	Cinsiyet				-.24	-3.98	.001
Dışsal motivasyon							
Aşamalar	Yordayıcılar	R ²	F	p	β	t	p
1	Anne özerklik desteği	.05	20.32	.000	-.22	-4.51	.001
2	Anne özerklik desteği	.08	16.66	.000	-.21	-4.20	.001
	Cinsiyet				.22	3.52	.001
3	Anne özerklik desteği	.10	13.78	.000	-.18	-3.61	.001
	Cinsiyet				.19	3.01	.003
	Baba psikolojik kontrol				.11	2.73	.007

Sonuçlar

Yapılan bu çalışmada, KBK temelinde, içsel ve dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışların cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığı ve yordayıcı değişkenlerden hangilerinin söz konusu olumlu sosyal davranışları yordamada anlamlı bir katkı sağladığı incelenmiştir. Elde edilen bulgular, araştırma örneklemini kapsamında, temel psikolojik ihtiyaçların çevre tarafından tatmin edilmesinin olumlu sosyal davranışların içselleştirilmesine katkıda bulunduğunu; erkeklere oranla kadınların içsel olarak motive olan olumlu sosyal davranışları daha fazla sergilediklerini göstermiştir. Dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışları yordayan değişkenler açısından bakıldığında ise anneden algılanan özerklik desteği azaldıkça olumlu sosyal davranışların dışsal olarak motive olma olasılığının arttığı; babadan algılanan psikolojik kontrol arttıkça olumlu sosyal davranışların dışsal olarak motive olma olasılığının da arttığı; kızlara oranla erkeklerin dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışları daha fazla sergilediği görülmüştür.

İçsel ve dışsal motive olan olumlu sosyal davranışlarda araştırma örnekleminde gözlenen cinsiyet farklılıkları alan yazınıyla tutarlık göstermektedir. Buna göre, ülkemizde olumlu sosyal davranış türleri dikkate alınarak ergenlerle yapılan çalışmalarda, erkeklerin kızlara kıyasla kamusal olumlu sosyal davranışları (diğerlerinin önünde yapılan ve özünde saygı kazanma, onay alma gibi güdülerle yapılan yardım etme davranışı), buna karşın kızların gizli olumlu sosyal davranışları (yardım edenin kimliğinin belli olmadığı durumlarda yapılan yardım etme davranışı) daha fazla sergiledikleri ifade edilmiştir (Aktaş ve Güvenç, 2006; Carlo vd., 2003; Kindap-Tepe ve Aktaş, 2019; Kumru vd., 2004). Yapılan diğer çalışmalarda kamusal olumlu sosyal davranışın sempati ve başkalarının bakış açısına duyarlık ile negatif ilişki gösterdiği; gizli olumlu sosyal davranışın ise empatik ilgi, olumlu sosyal davranışla ilgili içselleştirilmiş ahlaki muhakeme ve başkalarının bakış açısına duyarlık ile pozitif ilişkili

olduğu bulunmuştur (bkz., Carlo ve Randall, 2002; Carlo vd., 2003). Nitekim, Aktaş ve Kındap-Tepe (2020) tarafından yapılan çalışmada, Carlo ve Randall (2002) tarafından geliştirilen ve altı farklı türde olumlu sosyal davranışı ölçen Olumlu Sosyal Davranış Eğilimi Ölçeğinin psikometrik yapısı KBK temelinde incelenmiştir. Bulgular, kamusal olumlu sosyal davranış alt boyutu maddelerinin dışsal (kontrollü) olarak motive olan olumlu sosyal davranışlar grubunda yer aldığını, buna karşın, gizli olumlu sosyal davranış alt boyutu maddelerinin ise içsel (özerk) olarak motive olan olumlu sosyal davranışlar grubunda yer aldığını göstermiştir. İlgili yazında ahlaki davranışlar ve olumlu sosyal davranışların gelişimi açısından kızların ve erkeklerin farklı gelişimsel yörüngeler izledikleri ve bu farklılığın cinsiyet temelli sosyalleştirme sürecinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Eisenberg vd., 1989; Fabes vd., 1999). Kızların erkeklere göre daha çok bakım verme, diğeri yönelimli olma ve yardım edici olma yönünde yetiştiriliyor olmaları olumlu sosyal davranışlar daha fazla içselleştirmelerine yön veriyor olabilir (Edwards, Knoche ve Kumru, 2003). Dolayısıyla, bu araştırmada kızların içsel olarak motive olan OSD'yi; erkeklerin ise tam tersi dışsal olarak motive olan OSD'yi daha fazla sergilemeleri beklendik bir sonuçtur.

Araştırmada içsel olarak motive olan olumlu sosyal davranışların yordanmasında en önemli değişkenin temel psikolojik ihtiyaçların sosyal çevre tarafından tatmin edilmesinin olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu KBK'nın ileri sürdüğü sosyal çevrenin bireyin özerklik, ilişkisellik ve yeterlik ihtiyaçlarını karşılayarak onun değerleri içselleştirmesini; dolayısıyla, özerk bir motivasyonla hareket etmesini ya da kendini özerk bir biçimde düzenlemesini sağlayabildiği görüşünü desteklemektedir (Deci ve Ryan, 2008; 2014; Ryan, 1995; Ryan ve Deci, 2000a; 2017; Ryan vd., 1995). Bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarda algıladıkları doyum onların kendini olumlu ve iyi hissetmesini artırdığı için kişilerin kendi güçlükleriyle daha az meşgul oldukları ve bu nedenle de empatik tepkilerini artabildiği düşünülmektedir. Dolayısıyla, temel ihtiyaçları karşılanan kişiler, diğerlerinin ihtiyaçlarına daha duyarlı ve açık olabilmekte, içsel bir motivasyonla yardım etme davranışları sergileyebilmektedirler (Gagne, 2003; Ryan ve Deci, 2000a). Buna karşı içsel motivasyonun tersi olan ve dışsal olarak motive olan OSD'nin yordanmasında en önemli değişkenlerin ebeveynliğe ait değişkenler olduğu bulunmuştur. Nitekim aile ve ebeveynliğin, çocukların olumlu sosyal davranışlarıyla ilişkili olduğu bilinmektedir (Eisenberg ve Fabes, 1998). Anne ve babalar, ergenlerin hayatındaki önemli sosyalleştirme aktörleri olarak çocuklarının yardım etme davranışlarını pek çok yönden etkileyebildikleri bilinmektedir. Ebeveynler, kültüre ait normlar ve değerler hakkında çocuklarını bilgilendirirler ve istenilen davranışların sergilenmesi için çocukları motive edebilir, yönlendirebilir ya da OSD için doğrudan model olabilirler (Eisenberg ve Murphy, 1995). Ebeveynler, çocukların OSD sergilemelerini artıran empatik eğilimlerin gelişimini etkileyebilecek aile iklimi yaratarak da etkili olabilirler (Carlo, Raffaelli, Laible ve Meyer, 1999; Krevins ve Gibbs, 1996; Laible, Carlo ve Raffaelli, 2000; Eberly ve Montemayor, 1998).

Psikolojik kontrolün aksine özerk iradeyi destekleyici ebeveynlik uygulamaları içsel motivasyonun gelişimine katkıda bulunmaktadır (Soenens ve Vansteenkiste, 2005; Soenens

vd., 2007; Soenens, Vansteenkiste ve Sierens, 2009; Vansteenkiste vd., 2005b). KBK'ya göre, ebeveynin çocuğun özerkliğini desteklemesi, çocuğun diğerlerinin ihtiyaçlarına duyarlı olmasını artırabilmekte; ebeveynin kontrolü ise, çocuğun bu konudaki duyarlılığını azaltabilmektedir (Kanat-Maymon ve Assor, 2010). Nitekim araştırmada anneden algılanan özerklik desteğinin dışsal motivasyon azalttığı; buna karşı babadan algılanan psikolojik kontrolün dışsal olarak motive olan OSD'yi artırdığı bulgusu bu görüşü destekler niteliktedir. KBK'ya göre, özerk iradeyi destekleme ile psikolojik kontrolün birbirine ters ebeveynlik uygulamaları oldukları göz önüne alındığında, ebeveynlerden algılanan özerklik desteği azaldıkça ve algılanan psikolojik kontrol arttıkça dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışların artış gözlenmesi beklendik bir durumdur. Ayrıca annelerin babalara göre daha destekleyici algılandığı (McKinney ve Renk, 2008; Smetana, Metzger, Gettman ve Campione-Barr, 2006; Steinberg ve Silk, 2002) için annenin özerkliği desteklemesi dışsal motivasyonu azaltıcı bir faktör olarak rol oynarken; aile yapısı gereği daha fazla psikolojik kontrol algılanan babaların dışsal motivasyonla OSD için bir risk faktörü olduğu söylenebilir. Ülkemizde yapılan bir araştırmada annenin destekleyici ebeveynlik uygulamalarının sadece kızların özerk motivasyonunu artırdığı; babanın destekleyici ebeveynlik uygulamalarının ise sadece erkeklerin diğeri yönelimli olumlu sosyal davranışlarını artırdığı görülmüştür (Kindap, 2011). Nitekim ülkemizde daha önce yapılan bir başka araştırmada kızlar için anneye duyulan güvenin, erkekler için ise babaya duyulan güvenin empatik davranışın önemli bir yordayıcısı olduğu gösterilmiştir (Özdikmenli-Demir vd., 2006). Ayrıca, annelerin erkek çocuklarından çok kız çocuklarının olumlu sosyal davranışlarını desteklediği bilinmektedir (McDevitt vd., 1991; Power ve Shanks, 1989). Dolayısıyla, tüm bu sonuçlar ve araştırma bulguları birlikte değerlendirildiğinde, ileriki araştırmalarda destekleyici ebeveynliğinin ve kontrol edici ebeveynliğinin gencin ve ebeveynin cinsiyete göre ayrı ayrı incelenmesi OSD alanındaki sosyalleştirme sürecinin nasıl yol izlediğinin anlaşılmasına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Öneriler

Bu araştırma, KBK çerçevesinde, içsel ve/veya dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışların yordanmasında önemli olabilecek algılanan ebeveyn özerklik desteği, algılanan ebeveyn psikolojik kontrolü ve temel psikolojik ihtiyaçların tatmini gibi faktörlerin önemini göstermekle birlikte çalışmanın bazı kısıtlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle, araştırmada ele alınan değişkenler arası ilişkilerin korelasyonel düzeyde olduğu; ele alınan değişkenler arası ilişkiler enlemesine kesitsel bir yöntemle incelendiği unutulmamalıdır. Bu konuda yapılacak boylamsal araştırmalar ilişkilerin yönü konusunda ve değişim konusunda daha fazla bilgi sunacaktır. Katılımcıların sadece üniversite öğrencileri olması araştırmanın diğeri bir sınırlılığdır. Benzer çalışmaların farklı örneklem gruplarıyla test edilmesi elde edilen bulguların geçerliğine katkı sunacaktır. Bunlara ek olarak, ileride yapılması düşünülen araştırmalarda içsel ve/veya dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışların farklı öncüllerinin ya da belirleyicilerinin de ele alındığı daha

geniş örneklerde yapılacak araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Örneğin, olumlu sosyal davranışlarla ilgili olduğu düşünölen yaş, eğitim durumu, sosyoekonomik düzey, empatik ilgi, başkalarının bakış açısını alma vb. gibi faktörlerin ele alındığı çalışmalar ve hem içsel ve/veya dışsal olarak motive olan olumlu sosyal davranışların öncüllerinin belirlenmesine hem de farklı ilişki örüntülerinin karşılaştırmasına olanak sunacaktır.

Kaynakça

- Aktaş, V. ve Güvenç, G. (2006). Kız ve erkek ergenlerde saldırgan ve olumlu sosyal davranışlar ile yaş, ilişkisel bağlam ve kişiler-arası duyarlılık arasındaki ilişkiler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 233-264.
- Aktaş ve Kindap-Tepe (2020). Olumlu Sosyal Davranış Eğilimi Ölçeğinin Psikometrik Özelliklerinin Kendini Belirleme Kuramı Bağlamında İncelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi* (7), 155-166.
- Assor, A., Roth, G., & Deci, E. L. (2004). The emotional costs of parents' conditional regard: A self-determination theory analysis. *Journal of Personality*, 72, 47-88.
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development*, 67, 3296-3319. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1996.tb01915.x>
- Barber, B. K., & Harmon, E. L. (2002). Violating the self: Parental psychological control of early adolescents and adolescents. In B. K. Barber (Ed.), *Intrusive parenting: How psychological control affects children and adolescents* (pp. 15-52). Washington, DC: American Psychological Association Press.
- Barber, B. K., Stolz, H. E., & Olsen, J. A. (2005). Parental support, psychological control, and behavioral control: Assessing relevance across time, culture, and method: V. Assessing relevance across culture: Cross-national replications. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 70(4), 58-72. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5834.2005.00369.x>
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497-529.
- Beutel, A. M., & Johnson, M. K. (2004). Gender and prosocial values during adolescence: A research note. *Sociological Quarterly*, 45, 379-393.
- Carlo, G., Raffaelli, M., Laible, D., & Meyer, K. (1999). Why are females less aggressive than males? Personality and parenting mediators of aggression. *Sex Roles*, 40, 711-729.
- Carlo, G., & Randall, B. A. (2001). Are all prosocial behaviors equal? A socioecological developmental conception of prosocial behavior. In F. Columbus (Ed.), *Advances in Psychology Research, volume II* (pp. 151-170). New York: Nova Science.
- Carlo, G., & Randall, B. A. (2002). The development of a measure of prosocial behaviors for late adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 31, 31-44.
- Carlo, G., Crockett, L. J., Randall, B. A., & Roesch, S. C. (2007). A latent growth curve analysis of prosocial behavior among rural adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 17(2), 301-324.
- Carlo, G., Hausmann, A., Christiansen, S., & Randall, B.A. (2003). Sociocognitive and Behavioral Correlates of a Measure of Prosocial Tendencies for Adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 23, 107-134.
- Chirkov, V. I., & Ryan, R. M. (2001). Parent and teacher autonomy-support in Russian and U. S. Adolescents: Common effects on well-being and academic motivation. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(5), 618-635. <https://doi.org/10.1177/0022022101032005006>
- Çankaya, Z. C. (2009). Özerklik desteği, temel psikolojik ihtiyaçların doyumu ve öznel iyi olma: öz-belirleme kuramı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 23-31.
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487-496.
- Deci, E. L., Eghrari, H., Patrick, B. C., & Leone, D. R. (1994). Facilitating internalization: The self-determination theory perspective. *Journal of Personality*, 62, 119-142.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1991). A motivational approach to self: Integration in personality. In R. Dienstbier (Ed.), *Nebraska symposium on motivation: Vol. 38. Perspectives on motivation* (pp. 237-288). Lincoln, NE: University of Nebraska Press.

- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry, 11*, 227–268.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Facilitating optimal motivation and psychological well-being across life’s domains, *Canadian Psychology, 49*, 14–23.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2014). Autonomy and need satisfaction in close relationships: Relationships motivation theory. In N. Weinstein (ed.), *Human motivation and interpersonal relationships: Theory, research, and applications* (pp. 53-73). Dordrecht, Netherlands: Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-017-8542-6_3
- Deci, E. L., Vallerand, R. J., Pelletier, L. G. & Ryan, R. M. (1991). Motivation and Education: The Self-Determination Perspective. *Educational Psychologist, 26*(3 & 4), 325-346.
- Demirutku, K. (2007). *Parenting style, internalization of values, and self-concept*. Unpublished doctoral dissertation, The Middle East Technical University, Ankara.
- Eberly, M. B., & Montemayor, R. (1998). Doing good deeds: An examination of adolescent prosocial behavior in the context of parent/adolescent relationships. *Journal of Adolescent Research, 13*, 403-432.
- Edwards, C. P., Knoche, L., & Kumru, A. (2003). Socialization of Boys and Girls in Natural Contexts. In: Ember C.R., Ember M. (eds), *Encyclopedia of Sex and Gender*. Springer, Boston, MA.
- Eisenberg, N. (1986). *Altruistic emotion, cognition and behavior*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Eisenberg, N., & Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. In W. Damon (Series Ed.) & N. Eisenberg (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development* (5th ed., pp. 701-778). New York: Wiley.
- Eisenberg, N., Miller, P. A., Shell, R., McNalley, S., & Shea, C. L. (1991). Prosocial development in adolescence: A longitudinal study. *Developmental Psychology, 27*, 849-857.
- Eisenberg, N., & Murphy, B. (1995). Parenting and children’s moral development. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting* (Vol. 4, pp. 227–257). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Fabes, R. A., Carlo, G., Kupanoff, K., & Laible, D. (1999). Early adolescence and prosocial/ moral behavior I: The role of individual processes. *Journal of Early Adolescence, 19*, 5-16.
- Fabes, R.A., & Eisenberg, N. (1996). *Age and Gender Differences in Prosocial Behavior: A Meta Analytic Examination*. Arizona State University: Unpublished manuscript.
- Gagné, M. (2003). The role of autonomy support and autonomy orientation in prosocial behavior engagement. *Motivation and Emotion, 27*, 199-223.
- Grant, A. M. (2008). Does intrinsic motivation fuel the prosocial fire? Motivational synergy in predicting persistence, performance, and productivity. *Journal of Applied Psychology, 93*, 48–58.
- Grant, A. M., & Berg, J. M. (2010). Prosocial motivation at work: How making a difference makes a difference. Forthcoming in K. Cameron and G. Spreitzer (Eds.), *Handbook of Positive Organizational Scholarship*. Oxford University Press.
- Grolnick, W. S. (2003). *The psychology of parental control: How well-meant parenting backfires*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Grolnick, W. S., Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1997). Internalization within the family: The self-determination theory perspective. In J. E. Grusec & L. Kuczynski (Eds.), *Parenting and children’s internalization of values: A handbook of contemporary theory* (pp. 78-99). London: Wiley.
- Grolnick, W. S., & Ryan, R. M. (1989). Parent styles associated with children's self-regulation and competence in school. *Journal of Educational Psychology, 81*, 143-154.
- Grolnick, W. S., Ryan, R. M., & Deci, E. L. (1991). The inner resources for school achievement: Motivational mediators of children’s perceptions of their parents. *Journal of Educational Psychology, 83*, 508–517.
- Grusec, J. E., Goodnow, J. J. & Kuczynski, L. (2000). New direction in analyses of parenting contributions to children’s internalization of values. *Child Development, 71*(1), 205-211.

- Hepach, R., Vaish, A., & Tomasello, M. (2013). A new look at children's prosocial motivation. *Infancy* 18(1), 67-90.
- Kanat-Maymon, M., & Assor, A. (2010). Perceived maternal control and responsiveness to distress as predictors of young adults' empathic responses. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(1), 33-46.
- Kindap, Y. (2011). *A longitudinal study of the relationship between supportive parenting, social adjustment and self-determination level among adolescents on the basis of Self Determination Theory*. [Unpublished doctoral dissertation]. Hacettepe University.
- Kindap-Tepe, Y. & Aktaş, V. (2019). The mediating role of needs satisfaction for prosocial behavior and autonomy support. *Current Psychology*. <https://doi.org/10.1007/s12144-019-00466-9>
- Kocayoruk, E. (2012a). The perception of parents and well-being of adolescents: Link with basic psychological need satisfaction. *Social and Behavioral Science*, 46, 3624-3628.
- Kocayoruk, E. (2012b). Self-Determination Theory and Relationship between Perception of Parents and Emotional Well-Being of Adolescents. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (37), 24-37.
- Krevins, J., & Gibbs, J. C. (1996). Parents' use of inductive discipline: Relationships to children's empathy and pro-social behavior. *Child Development*, 67, 3263-3277.
- Kumru, A., Carlo, G., & Edwards, C. P. (2004). Olumlu sosyal davranışların ilişkisel, kültürel, bilişsel ve duyuşsal bazı değişkenlerle ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19(54), 109-125.
- Laible, D., Carlo, G., & Raffaelli, M. (2000). The differential impact of parent and peer attachment on adolescent adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 45-59.
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In M. E. Hetherington (Series Ed.) In & P. H. Mussen (Vol Ed). *Handbook of child psychology, socialization, personality, and social developments* (Vol. 4, pp. 1-101). New York: Wiley.
- McDevitt, T.M., Lennon, R., & Kopriva, R.J. (1991). Adolescents' perceptions of mothers' and fathers' prosocial actions and empathic responses. *Youth and Society*, 22, 387-409.
- McKinney, C., & Renk, K. (2008). Differential parenting between mothers and fathers implications for late adolescents. *Journal of Family Issues*, 29(6), 806-827.
- Niemiec, C. P., Lynch, M. F., Vansteenkiste, M., Bernstein, J., Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2006). The antecedents and consequences of autonomous self-regulation for college: A self-determination theory perspective on socialization. *Journal of Adolescence*, 29, 761-775.
- Özdikmenli-Demir, G., Sayıl, M. & Kumru, A. (2006). The relations of interpersonal trust beliefs to prosocial behaviors in Turkish early adolescent. *10th EARA Conference*, Mayıs, Antalya, Turkey.
- Power, T. G., & Shanks, J. A. (1989). Parents as socializers: Maternal and paternal views. *Journal of Youth and Adolescence*, 18, 203-220.
- Roth, G. (2008). Perceived parental conditional regard and autonomy support as predictors of young adults' self-versus other-oriented prosocial tendencies. *Journal of Personality*, 76(3), 513-534.
- Roth, G., Kanat-Maymon, Y., & Bibi, U. (2011). Prevention of school bullying: The important role of autonomy-supportive teaching and internalization of pro-social values. *British Journal of Educational Psychology*, 81, 654-666.
- Ryan, R. M. (1995). Psychological needs and the facilitation of integrative processes. *Journal of Personality*, 63, 397-427.
- Ryan, R. M., & Connell, J. P. (1989). Perceived locus of causality and internalization: Examining reasons for acting in two domains. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 749-761.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000a). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>

- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000b). Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25, 54–67. <https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2002). An overview of Self-determination Theory: An organismic-dialectical perspective. In E. L. Deci & R. M. Ryan (Eds.), *Handbook of self-determination research* (pp. 3-33). Rochester, NY: The University of Rochester Press
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness*. New York, NY: Guilford Press.
- Ryan, R. M., Deci, E. L., & Grolnick, W. S. (1995). Autonomy, relatedness, and the self: Their relation to development and psychopathology. In D. Cicchetti & D. J. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology Vol. 1* (pp. 618–655). New York: Wiley.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2008). A self-determination approach to psychotherapy: The motivational basis for effective change. *Canadian Psychology*, 49, 186-193.
- Sayı, M., & Kindap, Y. (2010). Ergenin anne babadan algıladığı psikolojik kontrol: Psikolojik kontrol ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 62-71.
- Smetana, J. G., Metzger, A., Gettman, D. C., & Campione-Barr, N. (2006). Disclosure and secrecy in adolescent–parent relationships. *Child Development*, 77(1), 201-217.
- Soenens, B., Deci, E. L., & Vansteenkiste, M. (2017). How parents contribute to children’s psychological health: The critical role of psychological need support. In L. Wehmeyer, T. D. Little, S. J. Lopez, K. A. Shogren, & R. Ryan (Eds.), *Development of self-determination through the life-course* (pp. 171-187). New York: Springer.
- Soenens, B., & Vansteenkiste, M. (2005). Antecedents and outcomes of self-determination in three life domains: The role of parents’ and teachers’ autonomy support. *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 589-604.
- Soenens, B., Vansteenkiste, M., Lens, W., Luyckx, K., Goossens, L., Beyers, W, et al. (2007). Conceptualizing parental autonomy support: Adolescent perceptions of promotion of independence versus promotion of volitional functioning. *Developmental Psychology*, 43, 633 – 646.
- Soenens, B., Vansteenkiste, M., & Sierens, E. (2009). How are parental psychological control and autonomy-support related? A cluster-analytic approach. *Journal of Marriage and Family*, 71, 187-202.
- Steinberg, L., & Silk, J. S. (2002). Parenting adolescents. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Vol. 1. Children and parenting* (2nd ed., pp. 103–133). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Şimşek, Ö. F., & Yalınçetin, B. (2010). I feel unique, therefore I am: The development and preliminary validation of the personal sense of uniqueness (PSU) scale. *Personality and Individual Differences*, 49(6), 576–581. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.05.006>
- Vansteenkiste, M., Simons, J., Lens, W., Soenens, B., & Matos, L. (2005a). Examining the impact of extrinsic versus intrinsic goal framing and internally controlling versus autonomy-supportive communication style upon early adolescents’ academic achievement. *Child Development*, 76, 483-501.
- Vansteenkiste, M., Zhou, M., Lens, W., & Soenens, B. (2005b). Experiences of autonomy and control among Chinese learners: vitalizing or immobilizing? *Journal of Educational Psychology*, 97, 468-483.
- Warneken, F., & Tomasello, M. (2008). Extrinsic rewards undermine altruistic tendencies in 20-month-olds. *Developmental Psychology*, 44(6), 1785-1788.
- Weinstein, N., & Ryan, R. M. (2010). When helping helps: autonomous motivation for prosocial behavior and its influence on well-being for the helper and recipient. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98(2), 222-244.

Extended Abstract

Introduction: Prosocial behavior usually is defined as voluntary behavior intended to benefit another (Eisenberg, 1986; Eisenberg, & Fabes, 1998; Weinstein, & Ryan, 2010). This behavior can occur in different contexts with people helping others for various reasons. Prosocial behaviors can be motivated by various processes ranging from egoistic to altruistic, and from externally to internally (Ryan, & Connell, 1989). The distinction between intrinsic motivation and extrinsic motivation is the core aspect of Self-Determination, and it has been argued that individuals may experience an extrinsic or intrinsic motivation for their actions (Deci & Ryan, 2000; 2014; Ryan, & Deci, 2017). Intrinsic (autonomous) motivation includes motivation that comes from internal sources and refers to behavior that is driven by internal rewards. Extrinsic (controlled) motivation includes motivation that comes from external sources and it is comprised of external regulation where an individual acts out of the desire for external rewards or fear of punishment.

Self-determination theory identifies three basic psychological needs that motivate human behavior, and essential to psychological health and well-being: autonomy, relatedness, and competence. These three needs are considered essential to all humans, and individuals will likely show an intrinsic motivation for actions that fulfill these needs (Ryan, & Deci 2002; 2017). Self-determination theory has been suggested that the fulfilment of basic psychological needs (i.e., autonomy, relatedness, and competence) enhances motivation and cultivates the development of more self-determined regulations (Deci, & Ryan, 2000; Ryan, & Deci, 2002; 2017). Accordingly, satisfaction of all three psychological needs enhances intrinsic motivation, and social and cultural factors can facilitate or undermine intrinsic motivation. An individual whose basic psychological needs are satisfied will tend to exhibit more prosocial behavior (Ryan and Connell, 1989; Ryan and Deci 2000a). In SDT, autonomy supportive parenting is defined as practices that recognize the feelings and perspectives of children, allowing children to make their own choices, applying minimum control and power, and helping children to create their own values and interests (see Grolnick et al., 1997; Soenens, Deci, & Vansteenkiste, 2017). Numerous SDT-based research has shown that perceived parental autonomy support enhances the satisfaction of basic psychological needs (see, Gagné, 2003; Grolnick et al., 1997; Grolnick, & Ryan, 1989; Kocayoruk, 2012a, 2012b). In contrast to autonomy support, psychological control is thought to undermine intrinsic motivation (Grolnick, 2003; Grolnick et al., 1997; Vansteenkiste, Simons, Lens, Soenens and Matos, 2005a). Parents who exert psychological control over their children use a variety of techniques, such as guilt induction, love withdrawal and creating feelings of shame, guilt or embarrassment that hinder child's self-determined regulation (Assor, Roth, & Deci, 2004; Barber, 1996; Barber, Stolz, & Olsen, 2005).

This study investigated the relationship between parenting practices that support and prevent autonomy (perceived parental autonomy support, and parental psychological control), basic psychological needs satisfaction, and intrinsically/extrinsically motivated prosocial behaviors. Specifically, this study sought to answer the following questions:

1. Do intrinsically and/or extrinsically motivated prosocial behaviors differs by participants gender?
2. Do perceived parent autonomy support, psychological control, and satisfaction of basic psychological needs significantly predict prosocial behaviors that are internally and/or externally motivated?

Method: A total of 379 university students (193 female, 186 male) participated in this study. Participant responses have been collected using convenience sampling and their ages ranged from 19 to 31 years old ($M = 21.90$, $SD = 1.71$). Data were collected using the Psychological Control Questionnaire (Barber, 1996), the Autonomy Support Scale (Soenens et al., 2007), the Basic Psychological Need Satisfaction Scale (Deci, & Ryan, 2000; Gagné, 2003) and the Prosocial Tendencies Measure (Carlo, & Randall, 2002). The Turkish adaptation of these scales was conducted by Sayıl and Kindap, (2010); Kindap (2011); Şimşek and Yalınçetin, (2010); Kumru, Carlo and Edwards (2004) respectively.

Results and Discussion: Results revealed that satisfaction of basic psychological needs contributes to the internalization of prosocial behaviors, and females exhibit more intrinsically motivated prosocial behaviors than men. It was also observed that as the perceived autonomy support from the mother decreases and the psychological control perceived from the father increases, extrinsically motivated prosocial behaviors increase, and male exhibited more extrinsically motivated prosocial behaviors than female. In the study, it was found that the most important variable in the prediction of intrinsically motivated prosocial behaviors was the satisfaction of basic psychological needs by the social environment, whereas the most important variables in the prediction of extrinsically motivated OSD were the variables related to parenting. In general, the findings obtained in the research suggest that the social environment suggested by SDT enables the individual to internalize values by satisfying the individual's basic psychological needs; therefore, it supports the view that it can enable it to act with an autonomous motivation or to regulate itself autonomously. (Deci ve Ryan, 2008; 2014; Ryan, 1995; Ryan ve Deci, 2000a; 2017; Ryan vd., 1995).